

I. M. Ямниченко

Вік наймолодших морських юрських відкладів у Дніпровсько-Донецькій западині

Наймолодшими юрськими морськими відкладами в Дніпровсько-Донецькій западині до останнього часу вважали породи секванського ярусу, що були виявлені в свій час в перещепинській свердловині.

Слід відзначити, що належність цих порід до секванського ярусу грунтовно не доведена і базується лише на зауваженні В. Ф. Пчелінцева, що скам'янілі рештки *Protocardia* sp., які зустрічаються тут у значній кількості, є близькі форми до секванських.

Наймолодшими юрськими породами в Дніпровсько-Донецькій западині, вік яких грунтовно доведений, є породи оксфордського ярусу, що вперше були виявлені в тій же перещепинській свердловині.

За останні два-три роки в межах Дніпровсько-Донецької западини пробурено велику кількість свердловин, що дали багато нових цікавих даних про її внутрішню будову. Незважаючи на те, що з товщі юрських відкладів, як правило, керни відбирались дуже рідко та несистематично, проте й ці уривкові дані дали змогу висвітлити стратиграфію юрських відкладів детальніше, ніж раніше.

Виявилось, що породи оксфордського віку значно поширені в центральних областях Дніпровсько-Донецької западини і зовсім відсутні лише на південному її борту, а також на купольних структурах. Одержано також важливі дані, які свідчать, що в Дніпровсько-Донецькій западині поширені й молодші від секвану відклади нижньокімериджського віку.

Свердлованням ці відклади виявлено поки що в двох місцях: 1) на лівобережжі р. Орелі за 40 км на південний схід від м. Перещепине і 2) в Хорольському районі на Полтавщині.

У першому випадку породи представлени майже сорокаметровою товщєю ясносірих міцних оолітових вапняків, перекритих метровим шаром сіруватозелених щільних, в'язких глин, що залягають безпосередньо під нижньотретинними відкладами.

У вапняках знайдено: *Nerinea ursicinensis* var. *minima* Gour.

Limopsis aff. oberbuchsensis Greppin, *Corbis cf. obscura* Cotteau,
Arca cf. transversa Greppin, *Trigonia (Clavotrigonia) sp.*

Перша з наведених форм дуже характерна для нижньокімериджських відкладів північно-західних околиць Донбасу, останні ж більш характерні для верхнього оксфорду.

На жаль, ця фауна відібрана з великого інтервалу (38,5 м), в який за товщиною можуть вміститись як шари нижнього кімериджу, так і вся товща оксфорду. В сусідніх ділянках північно-західних околиць Донбасу аналогічні вапняки досягають товщини 22—40 м, причому верхні шари їх відносяться до нижнього кімериджу (1,5—2,0 м завтовшки), а решта — до оксфорду.

У цьому випадку, очевидно, фауну відібрано разом з товщі нижньокімериджських і оксфордських порід, але за всяких умов наявність порід кімериджського віку тут не викликає сумніву: про це свідчать численні екземпляри *Nerinea ursicimensis* var. *minima* Gour., що непогано збереглись.

В Хорольському районі на Полтавщині кімериджські породи виявлено свердлуванням також безпосередньо під нижньотретинними відкладами. Вони представлені яснозеленими дуже піскуватими глауконітовими мергелями, в яких зустрічаються у великій кількості уламки нериней, церитумів і рідше пелеципод. У великій кількості спостерігаються також дрібні, здебільшого зруйновані (перетворені в розсипчасту борошнувату вапняну масу) черепашки остракод. У цій породі знайдено: *Nerinea cf. pyramidalis* Goldf., *Nerinea cf. ursicimensis* var. *minima* Gour., *Nerinea* sp., *Dicranodontia cf. mnievnikensis* Boriss., *Cerithium* sp. та інші скам'яніlosti, що дуже погано збереглись.

Нериней в породі зустрічаються у великій кількості, домінуючи над рештою скам'яніlostей. Вони так само, як і решта скам'яніlostей, збереглися здебільшого погано, черепашки їх зруйновані і перетворені в розсипчасту борошнувату білу масу; придатні для визначення екземпляри зустрічаються дуже рідко.

Наведені вище форми свідчать найімовірніше про кімериджський вік виявлених порід, бо *Nerinea pyramidalis* Goldf. є характерною формою кімериджу Західної Європи, а *Nerinea ursicimensis* var. *minima* Gour., як указувалось вище, — для неринеєвих вапняків північно-західних околиць Донбасу, що відносяться також до кімериджу.

Описані піскуваті глауконітові мергелі підстелюються такими ж мергелями, але з гальками і крупними зернами глауконіту. В них також зустрічаються численні скам'яніlosti, що збереглися вже значно краще. Серед цих скам'яніlostей переважають форми, асоціація яких свідчить про оксфордський вік порід. До такого ж висновку про вік цих порід прийшла і О. К. Каптаренко-Черноусова, яка вивчала мікрофауну.

Виходячи з цього, можна вважати доведеним, що в межах південно-західного борта Дніпровсько-Донецької западини морські відклади кімериджського ярусу мають значне поширення. Як далеко

вони розповсюджуються в напрямку на північний захід від Хорольського району, а також на північ в центральні області Дніпровсько-Донецької западини і на північно-східному борту її, через відсутність відповідних даних поки що сказати важко. В сміловській свердловині, розташованій на північно-східному борту западини, нижче шарів, віднесених до нижньої крейди, і вище оксфордських залягають породи, вік яких ще не визначений, можливо, це будуть відклади кімериджського віку. Аналогічні проблематичні товщі спостерігаються і по інших свердловинах Дніпровсько-Донецької западини.

Таким чином, не виключена можливість, що кімериджські морські відклади поширені на великій площині в Дніпровсько-Донецькій западині.

Звертає на себе увагу те, що в районі лівобережжя р. Орелі, на схід від м. Перещепине, відклади кімериджу в основному представлені оолітовими вапняками, в той час як у м. Перещепине відповідні породи складаються з буруватих або сірих піскуватих глин з прошарками вапняків, а в Хорольському районі, — з піскуватих глауконітових мергелів (вапнистих пісковиків).

Ще інший тип відкладів можна спостерігати в межах північно-західних околиць Донбасу. Тут вони складаються в нижній частині з міцних, частково перекристалізованих вапняків, переповнених ядрами і відбитками нериней (неринееві вапняки), потужність яких не перевищує 1,5—2,0 м; вище залягають червонобурі в'язкі глини, які вверх непомітно переходят у суглинки й супіски. Потужність цієї товщі дуже мінлива — від декількох метрів до десятків метрів. Така різноманітність складу порід яскраво свідчить, що це мілководні відклади. Через те, що ряд інших фактів підтверджує зроблені висновки і, крім того, проливає світло на характер фізико-географічних умов кімериджського басейну, що існував у цьому районі, на ньому слід коротко зупинитись.

Найхарактернішою ознакою кімериджських відкладів південного борта Дніпровсько-Донецької западини і північно-західних околиць Донбасу є те, що це здебільшого вапнисті породи (вапняки і піскуваті мергелі), які часто переповнені скам'янілими рештками нериней.

Для району, що знаходиться на заході від меридіану м. Перещепине, дуже характерною складовою частиною порід є мінерал глауконіт, а також зерна кварцу і лусочки слюди.

Вапняки, поширені на схід від м. Перещепине, здебільшого оолітові; черепашки нериней, які містяться в них, дуже часто поламані і обкатані, що спостерігається також і в мергелях, але рідше.

Нериней, за даними К. Дінера¹, здебільшого живуть на шельфах і узбережжях; найулюбленіше місце нериней — тепле мілководдя.

¹ К. Дінер, Основы биостратиграфии, Гос. научно-техн. горн. геол. нефт. изд., 1934.

Глауконіт, за сучасними даними, здебільшого утворюється поблизу ізобати 180 м в тих місцях, де є кругі схили морського дна (особливо якщо його складають кристалічні породи), де немає великих рік, тобто принос солодкої води і кластичного матеріалу порівнюючи невеликий, нарешті, де проходить перемішування вод теплих і холодних течій. Найчастіше цей мінерал утворюється під час зміни фізико-географічних умов басейну (трангресія, регресія моря і т. і.).

Вапняки і мергелі здебільшого відкладаються в узбережній зоні моря і в зоні шельфу і також свідчать про те, що принос солодкої води і кластичного матеріалу був слабий.

Оолітові вапняки відкладаються виключно в узбережній зоні моря. Наявність у цих вапняках обкатаних і поламаних черепашок підтверджує це ще раз.

Все вищепередне вказує на те, що в нижньому кімериджі на схід від м. Перещепине знаходилась узбережжна смуга теплого моря. Далі на північний захід мілководдя простягалося до Хорольського району, де воно трохи поглиблювалось (шельф), бо сюди досягали з відкритого моря (з півночі) холодні течії, що зумовили утворення піскуватих глауконітових мергелів.

Рівномірно похилі береги цього моря непомітно підіймались в бік кристалічного масиву, в зв'язку з чим тут текли невеликі річки, які приносили порівняно мало солодкої води і кластичного матеріалу.

И. М. Ямниченко

Возраст самых юных морских юрских отложений Днепровско-Донецкой впадины

Р е з у м е

До последнего времени считалось, что самыми юными юрскими морскими слоями в Днепровско-Донецкой впадине являются слои секванского возраста, однако материалы обширных бурений, проведенных за последние два-три года, показали что здесь присутствуют также морские осадки кимериджа.

Эти осадки обнаружены в 40 км к востоку от г. Перещепино и в Хорольском районе Полтавской области. В обоих случаях они залегают непосредственно под третичными отложениями.

К востоку от Перещепино породы кимериджа представлены светлосерыми плотными оолитовыми известняками, в которых обнаружены: *Nerinea ursicinensis* var. *minima* Gour., *Limopsis aff. oberbuchsitensis* Greppin, *Corbis cf. obscura* Cotteau, *Arca cf. transversa* Greppin, *Trigonia* (*Clavotrigonia*) sp.

Первая из них является очень характерной формой для кимериджа северо-западных окраин Донбасса, остальные же более обычны для оксфорда.

К сожалению, эта фауна отобрана из большого интервала (38,5 м), в который по мощности могут вместиться как слои нижнего кимериджа, так и вся толща оксфорда, но, во всяком случае, вряд ли можно сомневаться, что верхние слои ее относятся к кимериджу, так как *Nerinea ursicinensis* var. *minima* Gour. в оксфорд на северо-западных окраинах Донбасса не опускается.

В Хорольском районе кимериджские отложения представлены светлосерыми песчанистыми глауконитовыми мергелями, в которых обнаружены: *Nerinea* cf. *pyramidalis* Goldf., *N.* cf. *ursicinensis* var. *minima* Gour., *N.* sp., *Dicranodonta* cf. *mnievnikensis* Boriss., *Cerithium* sp. и другие окаменелости очень плохой сохранности. Преобладают в породе неринеи, которые указывают на кимериджский возраст слоев, так как *Nerinea pyramidalis* Goldf. является характерной формой для кимериджа Западной Европы, а *Nerinea* cf. *ursicinensis* var. *minima* Gour., как указывалось выше, — для кимериджа северо-западных окраин Донбасса.

Литологический состав пород и обнаруженная фауна свидетельствуют о том, что на юго-западном крыле Днепровско-Донецкой впадины в кимериджское время существовало теплое мелководье. К востоку от Перещепино располагалась прибрежная полоса моря, а в Хорольском районе, повидимому, — несколько более глубокая его зона (шельф), куда со стороны открытого моря (с севера) достигали холодные течения.
